Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2018

3

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Jubilej / Anniversary

ALEŠ MAVER: **Ob** sedemdesetletnici profesorja dr. Staneta Grande625

Članki in razprave / Papers and Essays

MARTIN BELE: **Štajerske** deželne službe pred letom 1311631
The Styrian Regional Offices until the Year 1311

DARKO ŠČAVNIČAR: **Pravice** in dolžnosti vojaka v prvi svetovni vojni661
Rights and Duties of the Soldier during World War I

MIHA ŠIMAC: **"Dušni blagor"** soške armade: oris duhovne oskrbe
na soškem bojišču 1915–1917687
*"Peace of Soul" at the Isonzo Front: An Outline
of Spiritual Care at the Isonzo Battlefield 1915–1917*

RENATO PODBERSIČ: **Od** porazov do zmag z božjo pomočjo.
Goriška duhovščina in leto 1917717
*From Defeats to Victories with God's Help. The Gorizia Clergy
in the Year 1917*

DEAN KOMEL: **Veliki oktober** in veseli december: O nekaterih
vprašanih oktobrske revolucije in revolucije sploh737
*The Great October and the Merry December: On some Issues
of the October Revolution and Revolutions in General*

MIRA MILADINOVIĆ ZALAZNIK: **Vpliv** oktobrske revolucije
na družino barona Johanna von Maasburga, avstro-ogrskega
generalmajorja v pokoju iz Vipave755
*The Influence of the October Revolution on the Family
of the Retired Austro-Hungarian Major General,
Baron Johann Maasburg in Vipava*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

VINKO SKITEK: **Slovenska Koroška 1917: med fronto in zaledjem**.....775
*Slovenian Carinthia in the Year 1917: Between the Frontline
and the Hinterland*

DARJA KERIC: **Prekmurje leta 1917**811
Prekmurje in the Year 1917

JURE GAŠPARIČ: **Od odprtja avstrijskega parlamenta leta 1917
do novih držav leta 1918 – o oblikovanju češkoslovaške
in jugoslovanske države**.....827
*From the Opening of the Austrian Parliament in 1917
to the New States in 1918 – the Formation of the Czechoslovak
and Yugoslav States*

ANDREJ RAHTEN: **Račun brez Korošca? Dileme očeta Jugoslavije
ob ustanovitvi Banovine Hrvatske**..... 845
*Sidelining Korošec? Dilemmas Facing the Father of Yugoslavia
on the Formation of the Banovina of Croatia*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 883

**Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors** 891

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

UDK 94(497.4-15)"1915/1917":27-722.5

DOI 10.32874/SHS.2018-25

94(100)"1914/1918"

1.01 Izvirni znanstveni članek

"Dušni blagor" soške armade: oris duhovne oskrbe na soškem bojišču 1915–1917

Miha Šimac

Dr., asistent
Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Katedra za zgodovino Cerkve in patrologijo
Poljanska cesta. 4, p. p. 2007, SI – 1001 Ljubljana
e-pošta: miha.simac@teof.uni-lj.si

Izvleček:

Prispevek poskuša orisati strukturno ureditev vojaške duhovščine pri soški armadi, kakor tudi delovanje vojaške duhovščine v času velike vojne. Pri tem se opira zlasti na arhivsko gradivo Vojnega arhiva z Dunaja in na poročila, ki so jih sestavljali vojaški kurati vseh veroizpovedi v času vojne vihre. Nekateri od dokumentov so v tem prispevku tudi prvič objavljeni.

Ključne besede:

vojna duhovščina, 5. armada, prva svetovna vojna, italijansko bojišče, pastorala, Vojni arhiv Dunaj

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 18 (2018), št. 3, str. 687–716, 66 cit., 6 slik, 2 preglednici

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

"Vera daje verniku pogum in moč v boju, v trpljenju in stiski pa tolažbo in vzdržljivost; obenem pa je tudi najmočnejši steber družbenega reda, državne avtoritete in branik proti vsem protidržavnim dejavnikom", so o razumevanju vere novembra leta 1917 med drugim zapisali judovski rabini iz Galicije in Bukovine.¹ Kljub temu da je bil človek takrat dodobra obdan s podobami vojne – razrušenimi kraji, obdanimi z žičnatimi ovirami, da je bil vsakdanjik prepojen s krvjo in kriki ranjenih in umirajočih, se je v tem kaosu vedno znova in znova še vedno zatekal – k veri. Ta je torej bila tista sila, ki je kljub novostim na znanstvenih področjih in vse večjemu izpostavljanju zmožnosti in mogočnosti človeškega duha, bila še vedno vseprisotna v življenju preprostih ljudi.² Na to na lep način opozarja tudi besedišče, ki ga je moč zaslediti v dnevnikih, pismih in časopisnih dopisih vojaštva iz časa prve svetovne vojne, ki je vedno znova polno verskih izrazov in svetopisemskih podob in prilik. Prav tako v pismih in dnevniških zapisih ni manjkalo omemb in pozivov k molitvi v moč in čudežno rešitev svetnikov ali Device Marije, ki posameznika lahko obvaruje pred najhujšim.³ Morda se je prav zato po časopisih razlegal klic bojujočih se vojakov in častnikov, ki so večkrat zapisali: "Kdor moliti ne zna, naj se na vojsko poda! – pa se bo naučil," kakor je menil vojak Peter Rupnik.⁴ "Na eksistencialni ravni", ugotavlja Pavlina Bobič, je vojaštvu "vera pomagala zdržati grozote, na katere so naleteli na bojišču – vsaj tistim, ki so v svojih zapisih izražali upanje na Božje varstvo –, saj na fronti ni bilo druge 'sile', ki bi jih lahko zaščitila pred boleznimi in smrtonosnimi drobci jekla in kamna."⁵ Poleg tega pa se je na frontnih črtah, pa tudi v zaledju v času vojne razcvetel spiritualizem. Posli so cveteli različnim vedeževalcem in prerokom, ki so napovedovali, kdaj bo konec vojne, o čemer so kaj radi poročali tudi časopisi.⁶

¹ Österreichisches Staatsarchiv (ÖSTA)/Kriegsarchiv (KA), Kriegsministerium (KM) 1917, Abt. 9, karton 1171, Nr. 77617: Sabbath und Feiertagsruhe der orth. Juden.

² Prim. Philip Jenkins, *The Great and Holy War: How World War I Became a Religious Crusade* (New York, 2014), str. 4, 14–15.

³ Prim. Pavlina Bobič, *Vojna in vera* (Celje, 2014), str. 108–122 (dalje: Bobič, *Vojna in vera*); Marko Štepec, "Kot teleta smo bili: izkušnja in spomin na Galicijo", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015), str. 357–376.

⁴ "Kdor moliti ne zna, naj se v vojsko poda", *Slovenec*, 28. 11. 1914, št. 273, str. 3.

⁵ Bobič, *Vojna in vera*, str. 121.

⁶ Prim. "Kdaj bo konec sedanje vojske?", *Slovenec*, 10. 3. 1916, št. 57, str. 3.

Ureditev duhovne oskrbe v habsburških oboroženih silah

Kako pomembna je vera v vojakovem vsakdanu, je dobro vedela tudi oblast v habsburškem imperiju. To je ne nazadnje izpričano tudi v pravilniku, ki je v drugem členu določal: "Vsakomur se mora, v kolikor to služba dopušča, dovoliti, da svojo pobožnost in svoje verske dolžnosti pravi čas opravi," ker "je strah božji podlaga poštenega življenja in nagib k zvestemu izpolnjevanju dolžnosti". Prav tako so bili zoper sramotilce vere predpisane vojaške kazni.⁷

Razumevanje verske oskrbe se je na svoj način v monarhiji odrazilo že s skrbjo za duhovno oskrbo vojaštva v teku tridesetletne vojne, še bolj pa s sistematično oskrbo in z ustanovitvijo apostolskega vojaškega vikariata leta 1773. Vojaški vikar je bil od takrat odgovoren za čim bolj učinkovito delovanje vojaške duhovščine, ki je skrbela za dušni blagor cesarskih oboroženih sil. Sprva so med vojaško duhovščino v veliki meri res prevladovali le katoliški, pozneje pa tudi pripadniki drugih veroizpovedi. Ob začetku prve svetovne vojne je država priznavala 7 verskih skupnosti – katoliško, grško-katoliško, pravoslavno, evangeličansko (obeh veroizpovedi!), judovsko in muslimansko versko skupnost. Temu primerno so v oboroženih silah delovali tudi vojaški duhovniki.

V času vojne je bila ureditev pri posamezni armadi urejena po vzoru mironodobne ureditve, ko je eno vojaško teritorialno območje vodil vojaški župnik (superior), pod njim pa so v območju delovali še vojaški kurati. V vojnem času pa je vodja katoliške duhovne oskrbe pri armadi npr. imel naziv vojaškega superiorja (2. ali 1. razreda), pod njim so bili vojaški divizijski župniki, ki so skrbeli za nadzor nad delovanjem in koordinacijo vojaške duhovščine (kuratov) pri enotah divizije (pri polkih, sanitetnih enotah in pozneje tudi pri pohodnih formacijah). Na čelu vojaške ureditve je bil apostolski vojaški vikariat in to službo je v habsburškem imperiju kot zadnji opravljal vojaški škof Emmerich Bjelik (1860–1927). Njegovo delovanje je bilo v odvisnosti od vojnega ministrstva, pod katerega so bili pristojni tudi vsi pripadniki drugih veroizpovedi. Njegova naloga je bila nadzor in skrb nad delovanjem vojaške duhovščine pri armadi. Poleg njih so delovali tudi kurati drugih veroizpovedi.⁸ Njihova glavna naloga je bila skrb za dušni blagor vojaštva; od molitve do verskih obredov, pridig in tolažbe pa tudi skrb za moralo vojaštva in krepitev domoljubja.

Za duhovno oskrbo vojaštva so bili torej odgovorni v prvi vrsti vojaški kurati, ki so v osnovi imeli čin stotnika. Sicer so zanj zahtevali, da je duhovnik mlajši od 40-tih let, da ima vsaj tri leta pastoralnih izkušenj in da je poleg nemščine

⁷ Citirano po: Jernej Hafner, *Slovenskim fantom na pot v cesarsko službo* (Ljubljana, 1914), str. 32–33.

⁸ Povzeto po: Claudia Ham, *Von den Anfängen der Militärseelsorge bis zur Liquidierung des Apostolischen Feldvikariates im Jahr 1918*, v: Roman-Hans Gröger, Claudia Ham, Alfred Sammer, *Zwischen Himmel und Erde, Militärseelsorge in Österreich* (Wien–Köln, 2001), str. 13–98.

Upodobitev vojaške duhovščine, prisotne v habsburških oboroženih silah (Hugo Schmid, *Adjustierungsbilder der österreichisch-ungarischen Wehrmacht* (Wien, 1908))

vešč vsaj še enega jezika monarhije. Vsak vojaški kurat (rezervni ali aktivni) je svojo pot pri vojaštvu začel s činom stotnika.⁹

Sprva je bilo v armadi na predvečer vojne 186 aktivnih vojaških duhovnikov vseh v državi priznanih verskih skupnosti. Ob izbruhu pa so v vojsko poklicali tudi večje število rezervnih vojaških kuratov.¹⁰ Časopis *Slovenec* je že 13. oktobra 1914 poročal, da je bilo do takrat v vojaško službo napotenih že 1100 duhovnikov, nekateri od njih so padli, drugi zboleli ali pa se znašli v vojnem ujetništvu. Spričo potreb, ki so se kazale vojaškim oblastem, so tedaj na novo vpoklicali še 96 duhovnikov.¹¹ Do sprememb v številu vojaške duhovščine je seveda prihajalo tudi v prihodnjih mesecih, precejšnja potreba po njih pa se je odprla spomladi leta 1915, v času, ko se je odprlo novo bojišče. 23. maja 1915 je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski in na 600 km dolgi fronti, ki se je vila

⁹ *Dienstvorschrift für die Militär-Geistlichkeit vom Jahre 1887* (Wien, 1887), str. 1–2.

¹⁰ Miha Šimac, *Vojaški duhovniki iz slovenskih dežel pod habsburškim žezlom*, Acta Ecclesiastica Sloveniae 36 (Ljubljana, 2014), str. 94 (dalje: Šimac, *Vojaški duhovniki*).

¹¹ "Avstrijski vojaški duhovniki", *Slovenec*, 13. 10. 1914, št. 233, str. 5.

od gorskih vršacev do jadranske obale, so se znašli vojaki obeh¹² vojskujočih se držav, ki so ob tem želeli biti deležni tudi duhovne oskrbe.

Italijanska vojska je duhovno oskrbo sistematizirala in uredila šele aprila 1915, tik pred začetkom vojne, z okrožnico načelnika generalštaba Luigija Cadorne. Z njo je dosegel, da so v italijanski vojski delovali duhovniki pri vsakem polku oziroma pri alpinih pri vsakem bataljonu. Vojaška duhovščina, katere sestavni del so bili tudi duhovniki, pripadniki drugih veroizpovedi, je bila nameščena tudi v vse sanitetne ustanove v zaledju fronte. Sam vojaški vikariat pa je bil v italijanski vojski ustanovljen pozno, šele ob prvih spopadih, ob koncu junija 1915.¹³

Strukturna ureditev vojaške duhovščine pri 5. armadi

Tako v italijanski kot v habsburški armadi so za zagotavljanje duhovne oskrbe vojaštva potrebovali primerno število vojaških kuratov in pa primerno ureditev duhovne oskrbe. Vsaka armada – tako tudi soška – je imela na čelu vojaškega superiorja. Poleg njega so bili pri poveljstvu armade prisotni tudi predstavniki drugih veroizpovedi, ki jim je načeloval odličnejši duhovnik, določen s strani vojaških oblasti. Znotraj armade so potem pri divizijah delovali divizijski župniki in pod njimi vojaški kurati pri enotah in sanitetnih ustanovah. Spričo težavnosti terena in razmer je zaradi bolezni, potreb, disciplinskih postopkov ali drugih vzrokov precej pogosto prihajalo do premestitev. Na podlagi arhivskega gradiva se je bilo moč vsaj okvirno seznaniti s številom (katoliških in grško-katoliških) vojaških kuratov v določenem obdobju. Prvi seznam, povezan s 5. soško armado, sega že v mesec junij 1915. Takrat je vojaški superior dr. Johann Hromádka poročal o duhovščini pri posameznih enotah, vojaških sanitetnih ustanovah itd., v dokumentu, ki nosi naslov: *Verzeichnis der im Bereiche der Balkanstreitkräfte eingeteilten Feldgeistlichen*. Spisan je bil v Ljubljani dne 21. junija 1915 in po njem je vojaški superior 5. armade (*Feldpost Nr. 81*) pod seboj imel takole razporejeno vojaško duhovščino:¹⁴

¹² O italijanski vojaških duhovnikih glej npr: *Capellani militari e preti-soldato in prima linea nella Grande Guerra: Diari, relazioni, elenchi (1915–1919)*, Cinisello Balsamo (Milano), Edizioni San Paolo (Milano, 2016).

¹³ Massimo Albano, Guido Coglitore Garufi, Fabio Fabrizi, *Cappellani militari 1915–1917*. Dostopno tudi na spletu: <http://www.alfamodel.it/modules/smartsection/item.php?itemid=197>, pridobljeno: 25. 3. 2018.

¹⁴ ÖSTA/KA, Apostolische Feldvikariat (AFV), karton 195, Verzeichnis der im Bereiche der Balkanstreitkräfte eingeteilten Feldgeistlichen.

Feldsuperiorat der k. u. k. 5. Armee Feldpost Nr. 81. <u>Nr. 232.</u>		<u>5 Armee</u> <u>18593/15</u>	
<u>Verzeichnis</u>			
Der im Bereich der Balkanfrontkräfte eingeteilten Feldgeistlichen			
Feldgeistlicher		Dr. Johann Krombka, Feldgeistlicher Kriegs Rausch, Fähr. in der Hauptkuchlin Luzijn Corches " für die ge. Kuchlin.	
1. J. T. Div.		Feldgeistlicher	
18. " " "		Luzijn Corches	
47. " " "		Mangel Keme	
48. " " "		Mihail Conek	
50. " " "		Dr. Rikard Jozsek	
57. " " "		Muffing Gohk	
" " " "		Dr. Aron Lupsa, früherer Nikolaus Kimprian für die ge. Kuchlin.	
58. " " "		Feldgeistlicher	
Feldgeistlicher		Jozef Lilhan	
1. Geb. Division		Dr. Jozef Miljan	
2. " "		Kazim Trefil	
3. " "		Nikolaus Pallay	
4. " "		Friedrich Hüttenberger früherer im Litvany	
5. " "		Jozef Lunkasek	
6. " "		Erich Egry	
7. " "		Jozef Fuchs	
8. " "		Maxim Kopus	
9. " "		Dr. Jozef Lalsä	

Prva stran seznama duhovščine, razporejene na balkanskih bojiščih, iz leta 1915 (ÖSTA/KA, AFV, karton 195, Verzeichnis der im Bereiche der Balkanstreitkräfte eingeteilten Feldgeistlichen)

Nr. 232

Verzeichnis
der im Bereiche der Balkanstreitkräfte eingeteilten
Feldgeistlichen

Feldsuperiorat:	Dr. Johann Hromádka, Feldsuperior, Ernst Rausch, Fkur[at], in der Fsupkanzlei Longin Corches Fkur. für die gr. Kath. Rumän
1. I. T. D.	Julius Vojtassák
18. I. T. D.	Bruno Lovrić
47. I. T. D.	Wenzel Nemec
48. I. T. D.	Milan Crnek
50. I. T. D.	Dr. Richard Zydek
57. I. T. D.	Matthias Golik
57. I. T. D.	Dr. Aron Supan, später Viktor Kampian für die gr. Kath. Komunnen
58. I. T. D.	Peter Mixich
Gruppe Fmlt. Šnjavić	Josef Šilhan
1. Geb. Brigade	Dr. Josef Miljan
2. Geb. Brigade	Stephan Trefil
3. Geb. Brigade	Nikolaus Pallay
4. Geb. Brigade	Friedrich Hüttenberger früher im Sikray
5. Geb. Brigade	Josef Lukášek
6. Geb. Brigade	David Egry
7. Geb. Brigade	Josef Fuchs
8. Geb. Brigade	Vladimir Kopun
9. Geb. Brigade	Dr. Josef Šalša
10. Geb. Brigade	Stephan Kiss
11. Geb. Brigade	Demeter Panasewyoz, für röm. Kath. Josef Adamik
12. Geb. Brigade	Josef Šach
13. Geb. Brigade	Anton Mišković
14. Geb. Brigade	Aleksander Vojtassák
15. Geb. Brigade	Franz Kemény
17. Geb. Brigade	Josef Marold beim k. k. Ldstinf. Nr. 27 werschicht auf den Brigadeseelsorgedienst
18. Geb. Brigade	Josef Letocha
II. Abschnit bez. Komdo Im Crkvice	Ludwig Ballon
k. k. 6. Ldst. Inf. Brig.	Franz Novak
k. u. 9. Ldst. Inf. Brig.	Josef Berkes
k. u. 109. Ldst. Inf. Brig.	Andreas Nagy

Gruppe GM Bekič, spaeter Gruppe
Mitrovica

Abschnittskdo Hmokos

Abschnittskdo Soča

Abschnittskdo III

k. k. Ldw. Inf. N. 23

k. k. Ldw. Inf. N. 37

k. k. Ldst. Inf. N. 1

k. k. Ldst. Inf. N. 23

k. k. Ldst. Inf. N. 27

k. u. Ldst. Inf. N. 6

k. u. Ldst. Inf. N. 12

k. u. Ldst. Etapp. Baon 2./II.

k. u. Ldst. Etapp. Baon III/5

k. u. Ldst. Etapp. Baon III/27

k. u. Ldst. Etapp. Baon N. 19/1

k. u. Ldst. Etapp. Baon. 19/IV.

K. u. Ldst. Etapp. Baon 17/II

Feldspital Nr. 7/4

Feldspital Nr. 3/8

Feldspital Nr. 4/8

Feldspital Nr. 5/8

Feldspital Nr. 6/8

Feldspital Nr. 7/8

Feldspital Nr. 8/8

Feldspital Nr. 2/9

Feldspital Nr. 8/13

Feldspital Nr. 9/13

Feldspital Nr. 1/15

Feldspital Nr. 2/15

Feldspital Nr. 3/15

Feldspital Nr. 1/16

Feldspital Nr. 2/16

Feldspital Nr. 3/10

Mob. Res. Spital N. 4/8

Mob. Res. Spital N. 5/8

Mob. Res. Spital N 3/9

Mob. Res. Spital N 3/13

Mob. Res. Spital N 1/15

Mob. Res. Spital N 2/15

Mob. Res. Spital N 3/15

Dr. Georg Floznik

Alois Koudnický

Dr. Franz Duh

Anton Kopasz

Marks Cvitanović

Nikolaus Gligo

Matthias Ortner

Johann Slaby

Josef Marold

Franz Schäffer

Peter Ember

Genő Szabó

Alecxander Sopsich

Milan Šišinački

Dr. Alexander Sik, spaeter Vagary László

Johann Martinković

Josef Sandi

Ludwig Kanyó

Bronec

Anton Dráb

Franz Hajek

Josef Baránek

Josef Vampola

Josef Hájek

Franz Wild

Michael Nejak

Augustin Habanek

Johann Prgomet

Josef Milišević

Josef Benković

Johann Árvay

Anton Messner

Dominik Vlakanič

Dr. Ludwig Matoušů

Alfons Veren

Johann Idec

Matthias Domac

Johann Friedrich

Johann Gužvinac

Franz Svraha

Mob. Res. Spital N 1/16	Michael Rosavac
Mob. Res. Spital N 2/16	Stephan Kučmanić
Mob. Res. Spital N 3/16	Arhangelus Grgić
Mob. Res. Spital N 4/16	Stephan Kolb
Mob. Res. Spital Temesvár	Wilhelm Schäfer
Mob. Res. Spital N. Kikinda	Johann Kränter
Lugos	Franz Klug
Lukavac	Leon Prusina
Karánsebes	Dr. Révai
Bijeljina	Anton Pessek
Zavidović	Matthias Zubac
Ung. Rot. Kreuz Spital	Paul Bernatović
Epidemiespital Ruma	Robert Bezetzký später Josef Šeper
Epidemiespital Zemun	Fortunatus Pintarić
Epidemiespital Zemun	Ignaz Csébito
Epidemiespital A. Razun	Josef Sokol
Epidemiespital Mitrovica	Zvonimir Krasnik, später aufgelöst
Epidemiespital Brsadin	" " hieversetzt
Epidemiespital Morović	Eduard Pechtl
Garnisonsspital N. 25	Isidor Poljak
Russenspital Tuzla	Josef Divić
Etapp. Ret. Kdo. Ruma	Dr. Miko Boić für gr. Kath. Ruthenen
Krankenabschubstation in Vinkovci	Alois Kosina
" " Vinkovci	Adalbert Trux
Abschubstation Indjija	Milan Antolić
Ret. Res. Spital Ilidža	Georg Klaić
Ret. Res. Spital Brčko	Franz Dechuška
Mob. Kranken Feldstation N. 2/13	Josef Šimečki

Seznam sam priča tako o prisotnosti duhovščine, kakor o delovanju sanitetnih in vojaških enot na območju 5. soške armade. Z njega gre razbrati, kdo je bil superiorjeva desna roka v pisarni (Ernst Rausch), kakor tudi, kdo od duhovnikov je bil odgovoren za uspešno delovanje grškokatoliške vojaške duhovščine pri armadi, med katerimi je bila večina romunske narodnosti (Longin Corches). V Hromadkovem seznamu že najdemo tudi posamezne slovenske duhovnike; primorski duhovnik Jožef Marold je denimo takrat opravljal službo pri 27. črnovojniškem pehotnem polku, poverjena pa mu je bila tudi duhovna oskrba 17. gorske brigade (*17. Geb. Brigade*). Prav tako je moč razbrati, da je bilo pri armadi prisotnih veliko število duhovnikov iz hrvaških škofij.

Vojna vihra na soškem bojišču, ofenzive, bolezni, vojaške potrebe in razme-

re na bojnih poljanah so seveda nenehno vplivale tudi na vojaško duhovščino in spremembe pri njej. Na to na svoj način opozarja tudi v aprilu 1916 sestavljeni nov poštni imenik vojaške duhovščine pri 5. armadi.¹⁵ S tega seznama je moč razbrati, da je armada takrat razpolagala s približno stotimi katoliškimi in grkokatoliškimi vojaškimi kurati; od tega je bilo 43 vojaških duhovnikov razporejenih pri sanitetnih ustanovah vseh namembnosti, ostali pa so delovali pri odsekih, vojaških skupinah, poveljstvih in enotah (brigade, polki, bataljoni):

Preglednica 1: Prepis seznama poštnega imenika vojaške duhovščine pri 5. armadi iz aprila 1916

Name	Truppe	Feldpost
Feldsuperior Dr. Joh. Hromádka rom. Kath.	5. Armee (Q. A.)	330
Rausch Ernst rom kath.	Bei dem Feldsuperiorat	330
Fogadić Thomas griech. Kath.	Für Seelsorge und Spitalsdienste	330
Kampian Viktor r. k.	" "	330
Vampola Josef	1. I. T. D.	303
Tabach Johann	9. I. T. D.	93
Machovich Josef	17. I. T. D.	109
Dr. Žydek Richard	50. I. T. D.	312
Miscich Peter	58 I. T. D.	320
Tschöpp Johann	62. I. T. D.	103
Skyra Johann	106. I. T. D.	6
Korom Paul	20. H. I. T. D.	14
Rudnický Alois	Abschnitt 3	251
Poljanec Albin	Abschnitt 4	614
v. Šeper Josef	Abschnitt 5	321
Napast Franz	Gruppe Oberst Vroglhuber	614
Dr. Regalatti Joh.	Garnison	Fiume
Rudinszky Josef	3. G. Brig.	78
Bronec Franz	3. G. Brig.	78
Gligo Nikola	4. G. Brig	55

¹⁵ ÖSTA/KA, AFV, karton 195, Verzeichniss der mit Erlass des k. u. k. Kriegsministerium Abt. 9 Nr. 22. 069 v. 24./4. 1916 verlangten Feldpostadressen der röm. und gr. kath. Militärgeistlichen.

Cvitanović [Georg]	5. G. Brig.	76
Milfajst Anton	7. G. Brig.	85
Guzvinac Joh.	8. G. Brig.	61
Kemény Franz	15. G. Brig.	306
Kräuter Joh.	19. G. Brig.	254
Martinković Johann	22. Ldst. G. Brig.	228
Gál Arpad	16. H. G. Brig.	313
Messner Anton	21. Ldst. I. Brig.	301
Hofstätter [Johann]	1187. Ldst. I. Brig.	322
Brixel Adolf	205. Ldst. I. Brig.	210
Láska Karl	409. Ldst. I. Brig.	210
Klúna Heinrich	410. Ldst. I. Brig.	210
Dr. Sohny Lorenz	209. K. Ung. Ldst. I. Brig.	230
Dr. Kulovec Franz	I. R. 17	32
Zubac Mato	I. R. 22	103
Choma Maxim	I. R. 30	212
Székely Franz	I. R. 46	109
Koltuniuk ¹⁶ Miron	I. R. 80	212
Eybl Johann	I. R. 91	33
Bouška Chrysostom	I. R. 102	33
Kociper Johann	LIR 3	48
Cvitanović Marko	LIR 23	76
Pinter Josef	LIR 26	28
Seleich Gyula	H. I. R. 1	14
Hoitry Ludvig	H. I. R. 17	14
Stumpf Eduard	Ldst. I. R. 6.	6
Konečný Ignaz	Ldst. I. R. 11	6
Dr. Kroms Wenzel	Ldst. I. R. 25	6

¹⁶ Viktor Lipusch v seznamu navaja priimek kot: Kotuniuk. Glej: Viktor Lipusch, *Österreich-Ungarns katholische Militärseelsorge im Weltkrieg* (Wien, 1938), str. 64 (dalje: Lipusch, *Österreich-Ungarns katholische Militärseelsorge*).

Marold Josef	Ldst. I. R. 27	320
Luczak Leo	Ldst. I. R. 31	6
Častka Andreas	Ldst. I. R. 32	6
Budin Josip	Ldst. Baon 30	6
Štěpánek Johann	Ldst. Baon 42	6
Dr. Hudal Alois	Ldst. Baon 152	6
Vidav Anton	Ldst. Baon 157	6
Škerjanec Martin	Ldst. Baon 155	228
Žák Karl	Ldst. Baon 37	230
Mejak Jakob	Freiw. Schütz. Baon Nr. 7	614
Dr. Andolšek Johann	Feldspit. 11/2.	Gorjansko
Dolejsi Rudolf	Feldspit. 5./3.	91
Mejak Michael	Feldspit. 4./7.	Dutovlje
Dr. Matoušů Ludwig	Feldspit. 3./8.	Stein
Škofič Marko	Feldspit. 7./8.	Ranziano
Hájek Josef	Feldspit. 8./8.	91
Steinki Josef	Feldspit. 4./9.	Lovrana
Huiczki Josef	Feldspit. 4./10.	91
Stepién Stan. [islaus]	Feldspit. 7./10.	Abbazia
Vlakaučić Dom.[inik]	Feldspit. 4./13.	91
Zubricky Andr. [eas]	Feldspit. 10./14.	311
Kopun Vladimir	Feldpist. 1./15.	310
Zavadlal Paul	Mob. Res. Spit. 4./3.	91
Krantz Josef	Mob. Res. Spit. 9./5.	Mannsburg
Navratil Franz	Mob. Res. Spit. 4./8.	311
Idec Johann	Mob. Res. Spit. 3./9. B.	Stein
Domac Mathias	Mob. Res. Spit. 3./13.	Adelsberg
Benković Ambros	Mob. Res. Spit. 1./15.	310
Prgomet Steph.[an]	Mob. Res. Spit. 2./15.	310
Gnidovec Anton	Mob. Res. Spit. 2./16.	311
Grgić Archang.[elus]	Mob. Res. Spit. 3./16.	311

Kolb Steph.[an]	Mob. Res. Spit. 4./16.	311
Trefil Steph.[an]	Epid. Spit. 11.	330
Dittrich Otto	Epid. Spit. 12.	Ranziano
Zagoršak Stephan ¹⁷	Epid. Spit. 9	Vojščica
Kun Ludwig	Reserve Spital	Csáktornya
Kogovšek Joh. [ann]	Res. Spit. 2.	330
Kiss Steph.[an]	Res. Spit. 3	330
Kokolj Karl	Res. Spit. 4.	330
Cerjak Nikola	Res. Spit. 5.	330
Vlassics Geza	Honw. Spit. 1 bei R. Sp. 1	330
Humek [Umek] Michael	Spit. Res. 1.	Marburg
Tomšič Christ.[oph]	Res. Spit. 2.	Marburg
Prusina Joh.[ann]	Kittenberg	Sternthal
Pollay Nikol.	Vršowitz	Sternthal
Nagy Andr.[eas]	Nagy Kikinda	Sternthal
Nastran Fr.[anz]	Reserv. Spit.	Pettau
Bernatović Paul	Ung. R. K. Spit.	Suta
Gnidovec Anton	Garn. Spit.	Cilli
Dollinger Andr.[eas]	Mob. Krank. H. Stat.	91
Serzták Julius	Krank. Abschub. Stat.	Nabresina
Kyrlka ¹⁸ Rud.[olph]	Rekonv. Stat.	330
Magjerec Georg	Begleiter der verwundet. Züge	330
Vrečko Josef *		
Kučmanić Steph.[an] *	Garnison Spit. 8	Laibach
Gegnar Joh.[ann] *		

*Priimki vseh treh so prečrtani.

Laibach, am 3. Mai 1916.
Dr. Hromádka
Feldsuperior

¹⁷ Dejansko gre tu najbrž v seznamu za pomoto, saj je v seznamu Viktorja Lipuscha moč najti le: Zagoršak Franc. Prim. Lipusch, *Österreich-Ungarns katholische Militärseelsorge*, str. 72.

¹⁸ Viktor Lipusch piše: Kysilka Rudolf (Lipusch, *Österreich-Ungarns katholische Militärseelsorge*, str. 65).

Na koncu seznama je bilo pripisano: "*Die armeeunmittelbaren und die Mobilen Reservespitaler haben keine Feldpost N. und werden an den Standort adressiert.*" ("Neposredne armadne in mobilne rezervne bolnišnice nimajo [lastnih] številk vojne pošte in se naslavljaajo na kraj oz. garnizon.")

Tudi v tem seznamu je moč najti kar nekaj slovenskih duhovnikov: Martin Škerjanec in pater Vidav sta delovala pri 155. in 157. črnovojniškem bataljonu, dr. Fran Kulovec je bil v tem času vojaški kurat pri 17. pehotnem polku kranjskih Janezov, vojaški kurat Anton Gnidovec je deloval pri mobilni vojaški bolnišnici 2/16. Seveda je med zapisanimi moč najti še druge, zanimivo pa je, da sta tudi med v originalu prečrtani tudi Slovenci; med njimi denimo kurat 26. domobranskega pehotnega polka Jožef Pinter, ki je 11. maja 1916 umrl zaradi posledic kapi.¹⁹

Judovski rabini pri soški armadi

Podobne sezname je moč najti tudi za druga časovna obdobja, kakor tudi za druge armade na vseh bojiščih. Odkrili pa so se tudi posamezni primeri seznamov vojaške duhovščine drugih verskih skupnosti za posamezna časovna obdobja. V svojem poročilu za čas od maja do avgusta leta 1916 vojaški rabin dr. Meier Tauber, sicer v civilu profesor v Lvovu (dan. Lvivu)²⁰, poročal, da so pri soški armadi za oskrbo vojakov judovske vere poleg njega sodelovali: Bela Diamant, dr. Albert Schweiger, Aron David Deutsch, Moses Schwarz, Dr. Bernard Hausner, omenil pa je tudi delovanje tržaškega rabina dr. P. h. Chajes-a in Josefa Franka.²¹ Ob koncu leta 1917, torej v času, ko so cesarske čete po uspešni 12. ofenzivi frontno črto že prestavile na italijanska tla, pa je Tauber znova poročal vojnemu ministrstvu o urejenosti vojaških rabinov pri I. soški armadi²² in podal poimenski seznam.²³ Posebej zanimivo je videti, za katere oddelke je bil posamezen rabin odgovoren, pa tudi, od kdaj je bil v vojaški službi:

¹⁹ Prim. "Junaški slovenski kurat", *Slovenec*, 20. 5. 1916, št. 116, str. 2.

²⁰ Prim. "Kleine Chronik", *Neue Freie Presse*, Abendblatt, 28. 12. 1915, št. 18444, str. 1.

²¹ ÖSTA/KA, KM 1917, Abt. 9, karton 1171, Nr. 68831, Bericht über die Tätigkeit der isr. Militärseelsorge der k. u. k. 5. Armee vom 12. Mai bis 31. August 1916.

²² Avgusta 1917 je prišlo reorganizacije in takrat sta bili ustanovljeni I. in II. soška armada.

²³ ÖSTA/KA, KM 1917, Abt. 9, karton 1171, Nr. 68831, Bericht über die Tätigkeit der isr. Militärseelsorge der k. u. k. 5. Armee vom 12. Mai bis 31. August 1916,

Preglednica 2: Seznam vojaških rabinov ob koncu leta 1917

Ime in priimek	Dodeljen k	Feldpost Nr.	Na bojišču od
Aron David Deutsch	10. pehotna divizija od 15. Nov. 1917	525	22. II. 1916
Dr. Ernst Deutsch	17. pehotna divizija od 1. Novembra 1916	647	20. IV. 1916
Dr. Rudolf Ferda	Feldspital 709 (7. Korpus) ?	357	13. 10. 1917
Dr. Elieren Frankel	12. pehotna divizija od aprila 1916	293	April 1916 ²⁴
Dr. Ignaz Gerstl	Etapno štacijsko poveljstvo Ljubljana od 5. septembra 1917		5. septembra 1917
Dr. Arnold Grünfeld	9. pehotna divizija od 14. septembra 1917		5. maj 1915
David Grünsfeld	Feldspital 1410 od 29. avgusta 1917	374	April 1917
Dr. Michael Halberstamm	Feldspital 1308 Od 31. avgusta 1917	192	Od 18. avgusta 1914
Dr. Emanuel Havas	Etapno štaciljsko poveljstvo Celje od 5. oktobra 1917	Cilli	Od 1. junija 1917
Salomon Hirsch	14. pehotna divizija od 17. oktobra 1916	361	Od 17. oktobra 1916
Dr. Ludwig Kun	41. honvedska pehotna divizija od 8. julija 1917	415	Od 8. julija 1917
Dr. Mojsije Margel	Pohodne formacije 23. korpusa od 1. januarja 1917	356	Od 1. decembra 1916
Dr. Artur Rosenzweig	Poveljstvo bolnišnic v Sternthallu od 10. Oktobra 1917	Sternthall	Od 10. oktobra 1917
Moses Schwar[c]z ²⁵	20. honvedska pehotna divizija od 1. avgusta 1915	417	Od 1. avgusta 1915
Dr. Meier Tauber	Poveljstvo I. soške armade (KISA I) od 21. oktobra 1917	383	Od 5. marca 1915
Dr. Friedrich Weiss	58. pehotna divizija od 2. septembra 1917	420	Od 2. septembra 1917

S seznama se lahko razbere, da je bilo precej vojaških rabinov prideljenih enotam in sanitetnim ustanovam na soškem bojišču poleti 1917, kar pomeni, da so bili vsaj kratek čas aktivni tudi na tem delu bojišča. Poleg seznama pa je moč dobiti še dopis, ki ga je podpisal dr. Tauber in navedel, da je vsaka od obeh soških armad imela svojega poveljujočega vojaškega rabina. On sam je ostal pri I. soški armadi, pri II. soški armadi pa je bil za rabine odgovoren dr. Michael Halberstam.²⁶ Iz doslej predstavljenih dokumentov je moč postavi-

²⁴ Z rdečo je poleg njegovega zapisa zaznamek, da je bil z ukazom potem prestavljen v garnizijsko bolnišnico 15 v Krakov.

²⁵ V vojaških šematizmih so njegov priimek zapisovali tudi koz *Schwarcz*.

²⁶ ÖSTA/KA, KM 1917, Abt. 9, Karton 1171, Nr. 79846, Verzeichniss der Feldrabinner, Dr. Meier Tauber.

Vojaški kurati na soški fronti v družbi vojaškega superiorja Janeza Klobovsa (*Ilustrirani glasnik*, 21. 12. 1916, št. 16, str. 133)

ti strukturno ureditev duhovščine pri soški armadi. Pravzaprav o tem nekoliko spregovori tudi *Dienst u. Geschäftseinteilung* (Službena ter poslovodna porazdelitev) poveljstva soške armade. Za katoliško vojaško duhovščino je bil odgovoren vojaški superior Janez Klobovs²⁷, za pravoslavne Johann Papp, za evangeličane vojaški kurat Karl Pafli, za muslimane Salih Atiković, za Jude pa dr. Meier Tauber.²⁸ Toda dokument, ki predstavi odgovorne v septembru 1917, nas seznani, da je bil takrat za pravoslavne vojaške duhovnike odgovoren Paul Boldea, kar pomeni, da je pozneje prišlo do spremembe oziroma premestitve.²⁹ Odkriti dokumenti tako prvič poimensko predstavijo vse odgovorne osebe, ki so bdele nad delovanjem vojaške duhovščine v državi priznanih veroizpovedi na soškem bojišču.

²⁷ Janez Klobovs, r. 29. 12. 1858, Škofja Loka; m. 8. 5. 1881; † 3. 4. 1930, Ljubljana (*Letopis Cerkve na Slovenskem 2000: stanje 1. januar 2000* (Ljubljana, 2000), str. 431 (dalje: *Letopis 2000*)).

²⁸ ÖSTA/KA, Neue Feldakten, Kmdo d. ISA, Karton 30, Dienst u. Geschäftseinteilung, 1918 (KISA).

²⁹ Prav tam, I. Isonzo-Armee Qu. Abt., Etapp. Insp. D. k. u. k. I. Isonzo-Armee, Praes. Feldpost 339, am 20. 9. 1917.

***Behelf für die Pastorierung* (Pripomoček za pastoralno delovanje)**

Specifičnost terena, ki je botrovala k prilagoditvam bojevanja na italijanskem bojišču, je seveda vplivala tudi na vojaško duhovščino in njeno delovanje, zlasti še pri 5. armadi. Očitno so se tega zavedali tudi pri poveljstvu in zato leta 1917 izdali poseben pripomoček za pastoralno delovanje na področju soške armade. Sama razčlenitev pastoralne oskrbe je bila v tem priročniku razdeljena na šest točk:

pastorala v območju bojujočih se enot; pastorala v vojaških taborih za počitek oziroma oddih v zaledju (*Retablierungsstationen*); pri pohodnih formacijah (maršformacije); v etapnem območju (npr. pri armadnem pratežu); pastorala v vojaških bolnišnicah; pastorala pri vojnih ujetnikih.

Bistvena naloga vojaške duhovščine vseh veroizpovedi pa je bila še vedno enaka: skrb za dušni blagor vojaštva.³⁰ Duhovna oskrba na bojišču je vojaškim duhovnikom res predstavljala svojevrsten izziv, saj je vojna postregla s popolnoma novimi, svojevrstnimi situacijami, na katere pred vojno ni nihče niti pomislil. Vojaški škof je seveda želel vedeti, kako uspešni so pri svojem delu in zato, skupaj z vojnim ministrstvom, vojaški duhovščini dal navodila, da naj mesečno poroča o svojem delovanju. V sklopu teh poročil so tako vojaški duhovniki potem škofu poročali, kje in kdaj so maševali, komu so maševali (oddelku, bataljonu, bolnikom), v katerem jeziku so pridigali in o čem, prav tako pa so poročali tudi o vsakdanjih stikih z vojaštvom, o obiskih v strelskih jarkih, kakor tudi o skrbi za ranjene, bolnike; še posebej pa za padle in urejenost vojaških grobov.³¹ Ta poročila, ki jih danes hrani Vojni arhiv na Dunaju, podajajo zanimiv vpogled v delovanje vojaške duhovščine na frontnih črtah, tako tudi na soškem bojišču.

Iz posameznih poročil vojaške duhovščine pri soški armadi

Vojaški kurat p. Archangelus Grgić, ki ga je moč najti že na prvem omenjenem seznamu vojaške duhovščine, je vojaškemu vikariatu 1. marca leta 1916 poročal o svojem 20-mesečnem delu in srečevanju z vojaštvom, vojaškimi bolniki, ranjenci in umirajočimi. Kot vojaški kurat je bil vpoklican že ob začetku vojne in sprva je služboval na južnem bojišču, od poletja 1915 pa je bil na soškem

³⁰ ÖSTA/KA, KM, 1917, Abt. 9, Karton 1171, Nr. 59686 11/45, *Behelf für die Pastorierung im Bereiche Isonzo-Armee 1917*.

³¹ *Pastoralblatt für die k. u. k. Katholische Militär- u. Marinegeistlichkeit*, št. 1 (1916), str. 17–18.

Pastoralna dejavnost na razglednici iz zbirke Vojska v slikah (Zasebna zbirka Simona Kovačiča)

bojišču, kjer se je nato znašel pri mobilni rezervni vojaški bolnišnici sv. Danijel na Krasu (*Mob. Res. Spit.* 3/16).

V času druge italijanske ofenzive je v njihovo bolnišnico prihajalo ogromno število ranjenih z doberdobske planote, saj so bili prva bolnišnica za frontno črto ("*das erste Spital an naechster Bahnstation hinter Plateau waren*"). V samo eni noči so odpravili tri vojaške bolniške vlake z več kot 400 ranjenimi in obolelimi, kljub temu pa jih je pri njih ostalo še nad 1000.

Julija 1915 je med vojaki izbruhnila kolera in prav njihova bolnišnica v Štanjelu je imela to čast, kakor je zapisal kurat, da je bila spremenjena v centralno bolnišnico za kolero ("*in Zentral Cholera Spital*"). Temu primerno so jo tudi popolnoma zastražili in uredili kontumac. Tri mesece je kurat deloval med več kot 1200 obolelimi, od tega jih je skoraj 200 umrlo v njegovih rokah: "*Diese Zeit wird für mich für das ganze Leben unwergesslich bleiben.*" ("Ta čas mi bo vse življenje ostal v spominu.") Po tej izkušnji so sanitetno ustanovo uporabljali ves čas kot epidemijsko bolnišnico, kamor so pošiljali vse obolele z različnimi boleznimi (tifus, kolera itd.). Od teh so po ozdravitvi velik procent ozdravljenih bolnikov poslali nazaj na fronto. Vsak dan je kot kurat maševal v enem od objektov oziroma bolnišničnih barak in bolniki so radi sprejemali obhajilo. V eni od hiš so pridobili celo majhen harmonij, kar je praznične svete maše in praznike na sploh le še bolj ozaljšalo.

Bolnike je zalagal s krščansko literaturo, precej knjig so mu v ta namen poslali z dunajske centrale za vojaško lekturo, ni pa pozabil omeniti niti vseh drugih paketov, ki so prihajali iz Budimpešte, Zagreba, Ljubljane in Salzburga. Bolnišnico so oskrbeli tudi z različnimi dnevnimi in tedenskimi časopisi in listi v vseh jezikih monarhije. Prav tako je poročal, da so zgledno skrbeli za vojaško pokopališče: "*Hier am Karste habe wieder einen hübschen Friedhof mit etwa 400 Töten, die fast alle an meinen Händen gestorben sind und alle ohne Ausnahme von mir begraben.*" ("Tu na Krasu imam eno lepo pokopališče z okoli 400 mrtvimi, ki so skoraj vsi umrli na mojih rokah in sem jih vse brez izjeme sam pokopal.")³² Prav na omenjenem pokopališču so naslednjega leta postavili spomenik, slovesnosti pa se je udeležil tudi poveljnik soške armade Svetozar Boroevič pl. Bojna (1856–1920). O slovesnosti je objavil prispevek časopis *Slovenec*:

Pokopališče je najlepše na celi fronti, kar je zasluga poveljnika vojne bolnišnice štabnega zdravnika dr. Bittmana in vojnega kurata p. Arhangelja Grgiča. Na tem pokopališču počivajo večinoma Slovenci, posebno Spodnještajerci, ki so branili leta 1915. Doberdob in pa vojaki 27. dom. p., ki so branili Lokvico in Novo vas. Pokopališče je bilo otvorjeno 18. jul. 1915. ...³³

O delu v vojaški poljski bolnišnici v Podmelcu (*Feldspital 3/15*) je v pastoralnem poročilu za mesec januar 1916 dne 7. februarja 1916 poročal katoliški rezervni vojaški kurat Johann Friedrich. Kurat je v bolnišnici vsak dan maševal, pogosto tudi biniral, vodil večerne molitve in navedel, da se svete maše dnevno udeleži okoli 120 pacientov, deloma pa tudi pripadniki sanitetnega osebja. V poročilu je med drugim zapisal, da je bilo od vzpostavitve bolnišnice tja pripeljanih 38.394 pacientov. Od tega je bila večina katoliške in grško-katoliške vere, nacionalno pa je navedel naslednje podatke: "... *davon Deutschen 900, Ungarn 12.500, Polen 9300, Böhmen 5382, Kroaten 2200.*" ("...od tega 900 Nemcev, 12.500 Ogrov, 9300 Poljakov, 5382 Čehov in 2200 Hrvatov.") Samo v januarju t. l. je bilo v bolnišnico pripeljanih 3300 pacientov. Kljub trudu in prizadevanjem zdravnikov in osebja je tudi med temi kosila smrt. Do takrat je umrlo 605 mož, od tega le v januarju 53 (27 katoličanov, 10 grkokatolikov, 4 pravoslavni, 3 protestanti obeh veroizpovedi, 2 Juda, 1 musliman, za 6 pa verske pripadnosti niso ugotovili ("*unbekannt*"). Vse umrle so pokopali na tamkajšnjem novem in lepo

³² ÖSTA/KA, AFV, karton 217, Bericht über die Wirksamkeit durch 20 Monate des Krieges, Michael Grgič (p. Archangelus) ("Poročilo o delovanju skozi 20 mesecev vojne")

³³ "Iz Štanjela", *Slovenec*, 25. 7. 1917, št. 168, str. 4.

urejenem vojaškem pokopališču.³⁴

Marca 1916 je na apostolski vojaški vikariat romalo tudi poročilo vojaškega kurata Juliusa Vojtasiaka iz ljubljanske garnizijske bolnišnice št. 8 za mesec februar 1916. Takrat je, po zapisu vojaškega duhovnika, v bolnišnici in njenih podružničnih stavbah bilo približno 1000 ranjenih in bolnikov vseh nacionalnosti in veroizpovedi monarhije. V januarju in februarju pa je tam preminulo po 24 mož (v februarju tako 14 katoličanov, 2 grškokatoliške vere, 5 pravoslavnih, 1 evangeličan, 1 Jud in 1 musliman). Kot vojaški kurat je vsako jutro ob sedmih maševal v kapeli garnizijske bolnišnice, včasih pa tudi v bolniških sobah, kjer je v več jezikih potem tudi pridigal. Glede slednjega pa je zapisal, da je pridigal o: "*Die Vorsehung Gottes, wozu die verschiedenen Leiden, Gottesfurcht, Vaterlandsliebe.*" ("Božji previdnosti, različnem trpljenju, bogaboječnosti, ljubezni do očetnjave.") Vsak dan je obiskal ranjence in bolnike, se z njimi pogovoril, jim razdeljeval knjige in jim, če so želeli, podelil tudi zakramente (spoved, obhajilo); težko ranjenimi pa tudi poslednjo popotnico. Vse umrle so pokopali pri sv. Križu v Ljubljani.³⁵

Takšna poročila je moč najti tudi za pripadnike drugih veroizpovedi. Pravoslavni³⁶ vojaški kurat Paul Boldea je denimo leta 1917 poročal o svojih aktivnostih od julija do septembra t. l. Večji del poročila se nanaša na njegovo skrb za bolne in ranjene, ki so se znašli v zaledju soškega bojišča. Med drugim je tako v mesecu juliju bil tudi na Gorenjskem in obiskal Škofjo Loko, Kamnik, Vrhniko, Bled in Lesce. V avgustu se je zadrževal na področju Ajdovščine (Nemci, Sv. Križ, Sv. Daniel, Opčine, Trst), v septembru pa Maribor, Celje, Osek. Med vojake je razdeljeval molitvenike, časopise in koledarje ter jih bodril z državno-patriotskimi nagovori. V vseh stabilnih mobilnih rezervnih in poljskih bolnišnicah je tolažil ranjene, težko ranjenim in umirajočim pa podelil zakramente svete vere. Pokopaval je mrtve, kjer drugih duhovnikov ni bilo. V ljubljanski garniziji je vsako nedeljo in praznike daroval sveto mašo. Dne 17. avgusta 1917 je ob cesarjevem rojstnem dnevu v Šiški opravil praznično sveto mašo (Te Deum) in pridigo v romunskem in srbskem jeziku. Maše se je udeležilo precej častnikov in veliko število vojakov pravoslavne vere.³⁷

Duhovna oskrba vojaštva je bila na italijanskem bojišču seveda povezana

³⁴ ÖSTA/KA, AFV, karton 217, Feldspitals Nr. 3/15, Pastoralbericht für den Monat Jänner 1916, Feldkurat Friedrich.

³⁵ Prav tam, Militärseelsorge des k. u. k. Garnisonsspitals Nr. 8 in Laibach, Pastoralbericht für den Monat Februar 1916, Feldkurat Vojtassak Julius.

³⁶ O romunskih pravoslavnih vojaških kuratih na italijanski fronti glej: Ionela Zaharia, "Romanian Military Priests from Austria-Hungary on the Italian Front during World War I", *Transylvanian Review* 23, št. 4 (2014), str. 43–53.

³⁷ ÖSTA, KM 1917, Abt. 9, karton 1170, Griechisch-orientalische Militärseelsorge der k. u. k. Isonzo-Armee Nr. 1115, Tätigkeitsbericht.

Vojaški kurat mašuje pripadnikom 21. domobranskega pehotnega polka na Bovškem (Iz albuma LIR 21, last Davida Brezigarja)

tudi s situacijo na frontni črti. Če je bila enota na maršu ali v postopku premeščanja ali zapletena v hude spopade, kurati praviloma niso imeli dosti možnosti, da bi lahko maševali ali pridigali vojaštvu, so pa zato takrat delovali pri sanitetnih postajah in podeljevali zakramente, pokopavali padle in tolažili ranjence. V času 11. soške ofenzive je tako vojaški kurat 31. črnovojniškega pehotnega polka Teschen Johann Bargiet za čas od 2. do 9. septembra zapisal: "*Das Regiment in schweren Kämpfen am Monte San Gabriele*." ("Polk v težkih bojih na sv. Gabrijelu.") Prvič je lahko nagovoril moše šele 16. septembra, ko jim je pridigal o "*Eigenschaften Soldatentreue*" ("lastnostih vojakove zvestobe").³⁸ Govoril jim je torej o vojaški zvestobi, ki pa so jo možje, ki so preživeli to krvavo bitko za Škabrijel, še kako izkazali.

³⁸ ÖSTA/KA, AFV, karton 233, Ausweis über den in Monate September 1917 abgehaltenen Militärgottesdienst, Feldkurat Johann Bargiet.

Vigilate, fratres ...

Našli pa so se tudi takšni duhovniki, ki se niso ustrašili topniških obstreljevanj in boja ter so z vojaki v jarkih delili dobro in hudo. Med te je na soškem bojišču po pričevanju vojakov gotovo sodil Valentin Jerše:³⁹

Mnogokrat so med sv. opravilom pokali šrapneli in granate okrog njega, a on ni nikoli pustil oltarja, dokler ni dovršil svoje službe. Vsak teden nam je bral sv. mašo prav v strelskem jarku, ko smo bili komaj 30, na enem mestu celo samo 7 korakov oddaljeni od sovražnika. Sovražne krogle so zbijale po železju, a naš gosp. kurat se ni dal motiti v svojem svetem delu. Na sveti večer nam je priredil polnočnico v kaverni.⁴⁰

Vojaški kurati so si s takšnim ravnanjem med vojaštvom pridobili ugled. Zato so njihove pridige in besede pri vojaštvu najbrž imele precej večjo težo kot bi jo sicer imele pridige kurata, ki je bil nekje v zaledju ali v garnizijah.

Med vojaško duhovščino pa so seveda našli tudi posamezniki, ki so bili vojaštvu pa tudi civilnemu prebivalstvu vse prej kot zgled. To je moč zaslediti tudi v izjavi kurata Jerneja Hafnerja (1888–1955), ki je sobratom duhovnikom odgovarjal na očitke o delovanju vojaških kuratov v duhovniškem glasilu *Vzajemnost*. Med drugim je tako zapisal:

Rad priznam, o custodes hominum, da kateri naše častite družbe ni, kakor bi moral biti, dasi se ravno slovenski kurati posebno dobro drže in imajo pravega duha. Vprašam pa tudi, če so – doma – vsi – svetniki?⁴¹

Črniški župnik Alojzij Novak, ki je v neposrednem zaledju soškega bojišča imel dovolj stika z vojaško duhovščino, je bil v kritiki še bolj neposreden, ko je zapisal, da je videl zgledne vojaške kurate, pa tudi takšne, "da Bog pomagaj!"⁴² Pri tej kritiki seveda ni bil osamljen, kar je moč najti tudi v drugih župnijskih kronikah in spomenicah. Blejski župnik je tako leta 1918 v spomenici škofu potožil, da je bilo tudi življenje in obnašanje enega od tamkajšnjih vojaških kuratov "nad vse pohujšljivo, da so se matere in dekleta zgražale."⁴³ V kolikor so

³⁹ Valentin Jerše, r. 3. 1882 Dobrava; m. 12. 7. 1906; † 10. 1. 1947 Vrhpolje (*Letopis 2000*, str. 443).

⁴⁰ "Mož na svojem mestu", *Slovenec*, 4. 8. 1917, št. 177, str. 6.

⁴¹ Jernej Hafner, "Kako je z dušnim pastirovanjem v vojski?!", *Vzajemnost*, št. 5–6 (1917), str. 52.

⁴² Župnijski arhiv (ŽA) Črniče, Črniška kronika. – Kronika je izšla tudi kot monografija: *Črniška kronika: frontno zaledje v Vipavski dolini med prvo svetovno vojno*, ur. Podbersič ml. in Drago Sedmak (Gorica, 2014).

⁴³ NŠAL, ŠAL V., Vizitacije, f. 15, Promemoria o stanju verskega življenja v župniji sv. Martin na Bledu ob kanonični vizitaciji dne 25. jan. 1918.

o tem prišla poročila oziroma pritožbe oblastem, je bil kurat (ne glede na versko pripadnost) velikokrat sprva premeščen oziroma, če je bila pritožba širše razsežnosti, tudi obravnavan in potem tudi odslovljen.⁴⁴

V danih razmerah...

Ne glede na to pa je večina še vedno poskušala opravljati svojo službo in med vojaštvo prinašati tako razvedrilo v obliki cigaret, literature in drugih skromnih pozornosti, kakor tudi svete zakramente. Te so opravljali, kjer in kadar je bila priložnost, pri tem pa so po svojih močeh poskušali poskrbeti tudi za duhovni blagor civilnega prebivalstva, ki se je tam še nahajalo. Vojaški kurat Hafner je takšno oskrbo v mirenski župniji plastično opisal:

Poleg automatne omare so okrasile ženske mizo za daritev, naokoli so težko hropili ranjenci, sredi sobe in v veži so klečale žene in otroci, v kotu je sedel pri telefonu musliman s fesom na glavi in cigareto v ustih, na vse to je svetila plinova svetilka.⁴⁵

Pomemben pa je bil tudi stik vojaškega kurata z vojaki v prvih bojnih črtah. Obiski na fronti so tkali vezi in zaupanje med kuratom in vojaki. Vojaški kurat Leopold Turšič⁴⁶ je obiske pri enotah na položajih takole opisal v časopisni črtici:

Kaj je moje opravilo pri takih obiskih? Veš, vsedem se na skalo, pa moram biti dobro krit, fantiči in možakarji pa ležejo za skale ob meni. Potem jim pa po domače kaj popridigam o vsem mogočem. Tudi po nemško jo je treba včasih udariti, a nič ne dě: ne boj se, da bi zatajil svoj materin jezik! Tako ponavljam od kompanije do kompanije.⁴⁷

Pri tem delu je vojaški duhovščini obeh vojskujočih se strani na italijanskem bojišču predstavljal tudi sam teren z vsemi posebnostmi v različnih letnih časih. Težave jim torej niso povzročale le sovražne krogle in granate, pač pa tudi vremenske nevšečnosti, plazovi, leteče kamenje, dež, sneg in mraz. O tem zgo-

⁴⁴ Prim. Patrick J. Houlihan, *Clergy in the trenches: Catholic military chaplains of Germany and Austria-Hungary during the First World War* (Chicago, 2011), str. 157–158 (dalje: Odslej: Houlihan, *Clergy in the trenches*).

⁴⁵ "O daritvi svete maše pri c. in kr. pešpolku v vojski", *Slovenec*, 3. 10. 1916, št. 226, str. 1–3.

⁴⁶ Leopold Turšič, r. 13. 11. 1883, Stari trg pri Ložu; m. 15. 7. 1907; † 30. 5. 1927, Krško (*Letopis 2000*, str. 429).

⁴⁷ "Kako se godi vojnemu kuratu gospodu Turšiču?", *Slovenec*, 2. 11. 1915, št. 250, str. 3.

vorno priča zapis Cirila Kanduta, ki je deloval pri skupini Golobar in je takrat skrbel tudi za 20. lovski bataljon: "*Weil aber das bei Schnee und Sturm unmöglich ist, musste seit 21. 3. jede Pastoration ruhen.*" ("Ker pa je to zaradi snega in viharjev od 21. 3. nemogoče, je moralo vsako pastoralno delo obstati.")⁴⁸ O oviranju pastoralnega dela zaradi težav z vremenom in terenom so poročali tudi drugi duhovniki. Vojaški kurat Franc Letonja je marca 1916 deloval pri 153. črnovojniškem bataljonu. V poročilo je zapisal: "*Am 7. u. 12. III. ereigneten sich auf dem Naßfelde⁴⁹ 2 Lawinen- Unglücksfälle. Bei beiden war ich sogleich an Ort u. Stelle, beim zweiten die ganze Nacht hindurch, erteilte den Verschütteten die Generalabsolution, spendete die hl. Sterbesakramente u. tröstete die Verwundeten.*" ("Dne. 7. in 12. 3. je prišlo do nesreč, ko sta se sprožila 2 plazova. Pri obeh sem bil takoj na kraju dogodka, pri drugi nesreči vso noč, zasutim sem podelil splošno odvezo, podelil zakramente za umirajoče in tolažil ranjene.") Posledično je potem žrtve plazu pokopal, in sicer, kakor piše, 8. in 17. marca, ko jim je ob grobovih tudi govoril; prvič je kot temo vzel sloviti citat "*Dulce et decorum pro patria mori*" ("Sladko in častno je umreti za domovino"), drugič pa "*Cita mors ruit*" ("Smrt hitro pride").⁵⁰

Vojaški kurat Anton Klasinc⁵¹ je leta 1917 o zimskih razmerah poročal, da je marca na Duplji planini višina snežne odeje merila kar sedem metrov. Posledično zaradi tega tudi niso mogli pokopavati padlih in so jih odnašali v dolino ter pokopavali drugod.⁵² V naslednjem mesecu pa je Klasinc poročal, da je snežni plaz 6. aprila poškodoval veliko barako, v kateri je bil tudi oltar. Ob tem je plaz terjal 9 življenj več pa je bilo ranjenih.⁵³ Klasinc pa se je, tako kot drugi duhovniki, srečal tudi s primeri samomorov med vojaki. Do takšnih tragičnih dogodkov pa ni prihajalo le na frontnih črtah, pač pa tudi v varnem zaledju. V preddvorski župnijski kroniki je tako moč zaslediti primer, ko se je romunski vojak ustrelil zato, ker, kakor je zapisal župnik: "dolgo časa ni dobil od žene pisma in je obupal."⁵⁴

⁴⁸ ÖSTA/KA, AFV, Karton 227, Pastoralbericht für den Monat März 1917, Gruppe Golobar, Ciril Kandut.

⁴⁹ V prevodu: "Mokrišče oz. Mokrine – bolj verjetno pa gre tu dejansko za kraj: prelaz Nassfeld (1530 m) na avstrijskem Koroškem. Tam se je marca 1916 nahajal dotični 153. črnovojniški bataljon. Bil je v sestavi 94. avstro-ogrske pehotne divizije, del divizijskega odseka II (Abschnitt II), kateremu je marca 1916 poveljeval Brestaničan generalmajor Gustav Globočnik von Vojka (1859–1946). – Za podatke se zahvaljujem zgodovinarju Klemenu Lužarju.

⁵⁰ ÖSTA/KA, AFV, Karton 218, Pastoralbericht für den Monat März 1916, Ausweis der von der Militärseelsorge des k. k. Ldst. Inf. Baon N. 153, Franc Letonja.

⁵¹ Anton Klasinc (p. Engelbert OFM); r. 30. 12. 1890 Cirkovce; m. 16. 7. 1914; † 26. 11. 1958 Zagreb (*Catalogus cleri 1917*, str. 155; NŠAM, Rojstna matična knjiga (RMK) Cirkovce 1879–1900, 173, zap. št. 81).

⁵² ÖSTA/KA, AFV, Karton 227, Pastoralbericht für den Monat März 1917, Klasinc Anton.

⁵³ ÖSTA/KA, AFV, Karton 228, Pastoralbericht für den Monat April 1917, Klasinc Anton.

⁵⁴ ŽA Preddvor, V svetovni vojski 1914–1918.

Teren soškega bojišča je že sam po sebi predstavljal precej nevarnosti, vojaški pa so bili ob tem dodatno izpostavljeni še nasprotnikovim obstreljevanjem. Prav že omenjeni vojaški kurat Klasinc je to sam izkusil 29. avgusta 1917, ko se je očitno sprožil plaz in kamen je zadel kurata ter močno ga rani. Prepeljan je bil v vojaško bolnišnico v Beljak, kjer si je opomogel in se že kmalu znova znašel pri svoji enoti.⁵⁵ Služba je bila torej zahtevna, uspeh med moštvom in častniki pa velikokrat pičel oziroma negotov.

Ob tej osnovni skrbi za vojaštvo in ob pisarniškem delu z mrliškimi matricami ter drugimi spisi so vojaške duhovnike kaj kmalu vpeli še v opravila, ki so jih od njih terjale vojaške oblasti. Med drugim so tako ponekod prevzeli službo cenzure in cenzurirali vojaška pisma. Takšno nalogo je opravljal tudi muslimanski imam Salih ef. Atiković.⁵⁶ Poleg cenzure pa se je leta 1917 pojavila še ideja, da se po nemškem vzoru vzpostavijo vojaški domovi, namenjeni za telesni in dušni blagor vojaštva, ki bi vsaj malo olajšali enolično vojaško življenje.⁵⁷ Tudi pri vodenju takšnih domov bi pomembno vlogo prevzeli vojaški kurati. Takšen dom so, denimo, prav poleti 1917 odprli tudi v Štanjelu: "Popoldne se je slovesno otvoril vojaški dom 'Borojevič'. Zborni poveljnik Scharitzer je pozdravil gen. polkovnika Borojeviča in ga prosil, naj otvori vojaški dom, ki nosi njegovo ime. ..."⁵⁸ Poleg takšnih domov pa so, velikokrat samoiniciativno, večkrat pa tudi na pobudo vojaških duhovnikov, vojaki sami želeli postaviti kapelice, cerkvice itd. Sad tega so bili številni verski objekti na vseh frontnih črtah; med temi je tudi slovita cerkev sv. Duha na Javorci, ki so jo zgradili pripadniki 3. gorske brigade.

Nič čudnega torej, da so se o delovanju večine vojaške duhovščine vojaške oblasti v splošnem pohvalno izražale, pa tudi vojaški škof Bijelik, ki je ob mnogih inšpekcijskih obiskih frontnih črt in zaledja sam spremljal njihovo delo, ni štedil s pohvalami (vendar tudi z grajami in aktivnimi ukrepi ne!). O tem pričuje tudi zapis v Jegličevem dnevniku, s katerim se je vojaški vikar razgovoril po obisku fronte decembra 1915: "Vojaške kurate je videl: vse jih hvali, da za vojake res skrbijo in se ne bojijo nobene nevarnosti."⁵⁹ Pohvalno pa so se o vojaški duhovščini izražali tudi drugi poveljniki in vojskovodje.⁶⁰ To se je na svoj način izražalo tudi s podeljenimi odličji in odlikovanji, duhovniškimi križci za zasluge. Med odlikovanimi pa so se znašli tudi tisti, ki so "za vero, dom cesarja" prelili svojo kri in darovali svoja življenja.

⁵⁵ Prim. "Nevarno ranjen", *Slovenec*, 14. 9. 1917, št. 210, str. 3; ÖSTA/KA, Quali, Karton 1385, Klasinc Anton.

⁵⁶ Šimac, *Vojaški dubovniki*, str. 350.

⁵⁷ Lipusch, *Österreich-Ungarns katholische Militärseelsorge im Weltkrieg*, str. 109–110.

⁵⁸ "Iz Štanjela", *Slovenec*, 25. 7. 1917, št. 168, str. 4.

⁵⁹ *Jegličev dnevnik: znanstveno kritična izdaja*, ur. Blaž Otrin, Marija Čipić Rehar (Celje, 2015), str. 648.

⁶⁰ Prim. *Rubmesblätter der k. u. k. Militärgeistlichkeit aus dem Weltkrieg 1914–1917* (Wien, 1917).

Ohranjeni spomenik, postavljen divizijskemu župniku dr. Andolšku na vojaškem pokopališču (Foto: Mitja Močnik)

Na italijanskem bojišču padli ...

Največji zgled požrtvovalnosti so gotovo predstavljali tisti, ki so, kakor vojaki "na poljih časti in slave" preminuli neposredno na bojni črti. Seveda pa so umirali tudi v zaledju za posledicami ran, bolezni itd. V času prve svetovne vojne je bilo slednjih 43, takšnih, ki so padli na frontnih črtah, pa je bilo med katoliškimi in grško-katoliškimi duhovniki 11; od tega jih je kar šest padlo na jugozahodnem bojišču.⁶¹ Umirali pa so tudi vojaški kurati drugih veroizpovedi. Tako je 29. septembra 1917 granata ubila pravoslavnega vojaškega kurata črnovojniškega 22. pehotnega polka Dionisiusa Munteanuja, ki je svoje poslednje počivališče, kakor je zapisal Boldea, našel na pokopališču v Zaloščah pri Gorici.⁶² Zanimivo je, da *Vojaški pastoralni list* navaja, da je pri isti enoti tega dne padel tudi grškokatoliški vojaški kurat Stephan Proskurnicki.⁶³ Časopis *Slovenec* je povzel ukrajinske liste, ki so poročali, da sta tistega dne res padla "na soški fronti dva

⁶¹ Houlihan, *Clergy in the trenches*, str. 214.

⁶² ÖSTA, KM 1917, Abt. 9, karton, 1170, Griechisch-orientalische Militärseelsorge der k. u. k. Isonzo-Armee Nr. 1115, Tätigkeitsbericht.

⁶³ *Pastoralblatt für die k. u. k. Katholische Militär- u. Marinegeistlichkeit*, št. 1 (1917), str. 80.

ukrajinska vojna kurata Štefan Prskurnicki in Deniz Muntean."⁶⁴

Prav v letu 1917 je smrt na soškem bojišču terjala tudi dve življenji aktivnih katoliških vojaških duhovnikov – vojaškega kurata Edvarda Stumpfa in Slovenca, divizijskega župnika 9. divizije dr. Janeza Andolška. O prvem je poročal *Slovenec* 30. avgusta 1917: "V 11. soški bitki je padel vojni kurat Edvard Stumpf, duhovnik praške nadškofije. Granata je priletela v njegovo kaverno."⁶⁵ Podobno usodo je doživel tudi divizijski župnik dr. Andolšek. Časopis *Slovenec* je 12. junija 1917 objavil notico o njegovi smrti in sporočil, da je dr. Janez Andolšek umrl "v noči med 5. in 6. junijem pri Selu na Krasu (južno od Kostanjevice) vsled več težkih ran, prizadetih od granate. Pokopan je bil na vojaškem pokopališču v Berju."⁶⁶ Na tamkajšnjem pokopališču je še ohranjen spomenik, ki so mu ga postavili vojaki njegove divizije.

Namesto sklepa

Vojaška duhovščina na soškem bojišču je na obeh straneh po svojih močeh poskušala lajšati vse tegobe in stiske, v katerih so se znašli vojaki in častniki. Zgledni in požrtvovalni so med njimi uspeli zanetiti plamen odločenosti in poguma, posamezni slabi zgledi pa so seveda negativno vplivali tako na javno podobo vojaškega duhovnika, kakor tudi na moralo vojaštva, pa tudi civilnega prebivalstva. Vsekakor so tudi oni pustili svoj pečat v tej podobi trpljenja in gorja prve svetovne vojne, na katerega nas danes spominjajo vojaške ostaline, ponekod osamljeni križi in spominska obeležja pa tudi posamezni verski objekti (npr. kapelica na Mrzlem vrhu), pri izgradnji katerih so po svojih močeh sodelovali. Omenjeni prispevek je le bežen oris njihovega delovanja.

Kratice in krajšave:

- Baon - Bataillon
- (G.) Geb. Brigade – Gebirgsbrigade
- Abt. – Abteilung
- Brig. – Brigade
- Epid. Spit. – Epidemie Spital
- Feldspit. – Feldspital
- Fkur. – Feldkurat
- Fmlt. – Feldmarschalleutnant
- Gr. Kath. – Griechisch-katholisch
- IR – Infanterie Regiment
- k. k. Ldst. Inf. – kaiser-koeniglich Landsturm-Infanterie
- k. k. Ldw. Inf. – kaiser-koeniglich Landwehr-Infanterie

⁶⁴ "Junaška smrt dveh vojnih kuratov", *Slovenec*, 23. 10. 1917, št. 243, str. 3.

⁶⁵ "Vojni kurat padel", *Slovenec*, 30. 8. 1917, št. 198, str. 5.

⁶⁶ "Vojni kurat dr. Ivan Andolšek je padel", *Slovenec*, 12. 6. 1917, št. 132, str. 3.

k. u. – königlich ungarisch
Kdo – Kommando
LIR. – Landwehrinfanterieregiment
Mob. Kranken – Mobile-Kranken
Mob. Res. – Mobil Reserve
R. K. – Rote Kreuz
Ung. – Ungarische

Miha Šimac

"PEACE OF SOUL" AT THE ISONZO FRONT: AN OUTLINE OF SPIRITUAL CARE AT THE ISONZO BATTLEFIELD 1915–1917

SUMMARY

The Imperial soldiers of all seven religious communities that were recognised in the country received spiritual care by the military clergy during the World War I. In each army, the organization of the military clergy was inspired by peaceful territorial arrangements. At the outbreak of the war in 1915, similar behaviour was applied to the newly established 5th (Isonzo) Army, commanded by General Svetozar Boroević von Bojna. The Italian armed forces did not receive the systematic arrangement of the military vicariate until the first stages of the conflict. The paper briefly depicts the regulation of the military spiritual care of the Isonzo Army between the years 1915 and 1917. At the head of the (Catholic) military clergy at the Isonzo Army, was initially the superior leader Hromadka, but later the Slovenian, superior Janez Klobovs, took over his place. Each division was headed by a divisional priest, while military curates served at military units and medical facilities. Their main task was to care for the dignity of the military, and carry out different assignments defined by the military authorities (e.g. censorship of military mail). The activities of the military clergy are presented on the basis of documents held by the War Archives in Vienna. Among these, the lists of (Catholic or Greek Catholic) military clergy at the Isonzo Army during specified periods have been published here for the first time. The records confirm the presence of Slovenian military curates that operated at various military units or medical facilities. At the Italian front,

there were also military curates of other religions. For the first time, the article presents the names of the Jewish military rabbis who worked in this area for a certain period. Despite the difficulties posed by the situation on the battlefield and the various, sometimes also inadequate characteristic features of individual military priests, military curates on both sides of the front line tried to relieve all the difficulties and troubles in which soldiers and officers found themselves and primarily to follow their mission – to care for the well-being of every individual.

Author: **ŠIMAC Miha**

Ph.D., Assistant

University of Ljubljana, Faculty of Theology

Poljanska cesta 4, SI – 1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **"PEACE OF SOUL" AT THE ISONZO FRONT: AN OUTLINE OF SPIRITUAL CARE AT THE ISONZO
BATTLEFIELD 1915–1917**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 18 (2018), No. 3, pp. 687–716, 66 notes, 6 pictures, 2 tables

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: military clergy, 5th Army, World War I, Italian front, pastoral care, War Archives Vienna

Abstract: The article tries to outline the structural arrangement of the military clergy at the Isonzo Army, as well as the operation of the military clergy during the World War I. It is primarily based on the archival records of the War Archives in Vienna and the reports compiled by military curates of all religions during the maelstrom of war. The paper also presents some documents that have never been published.